

K Ö Z L E M É N Y E K

TITKOS HÁBORÚ A SPANYOL KÖZTÁRSASÁG ELLEN*

JÁSZ DEZSÓ

A német hadihajók spanyolországi bevetéséről eddig kevés szó esett a spanyol polgárháborúval foglalkozó kutatások során. Bár számos értekezés utal arra, hogy a háború első napjaiban egyes német hadihajók támogatást nyújtottak a Franco-fasisztáknak Észak-Afrika partjainál, alig-alig tudunk valamit arról, milyen szerepet játszott az a német hajóraj, amely 1936. október elején tűnt fel a spanyol felségvizeken. Annál is helyénvalóbbnak látszik fellebbenteni a titokról a fátylat, mert a *Spaniengeschwader* (Spanyolországi Hajóraj) tevékenysége feltűnő hasonlóságot mutat azzal a titkos háborúval, amelyet az Egyesült Államok éveken át viselt a Vietnami Demokratikus Köztársaság ellen, előkészítendő a délkelet-ázsiai népek elleni intervencióját.

A német hadiflotta-főparancsnokság titkos iratai lehetővé teszik annak megállapítását, hogy a spanyolországi német hajóraj állományába — a háború kezdeti szakaszában — két páncélos hajó (a *Deutschland* és az *Admiral Scheer*), egy cirkáló (a *Köln*), négy torpedóromboló (az *Albatros*, a *Leopard*, a *Luchs* és a *Seeadler*) két tankhajó (a *Hansa* és a *Neptun*) és egy „menedékhajó” (az *Ozean*) tartozott. Később öt tengeralattjáró (U—14, U—19, U—25, U—26 és U—36) csatlakozott a hajórajhoz, így ekkor már csaknem az egész német nyílt tengeri hajóhad a spanyol felségvizeken tartózkodott.

A náci haditengerészet számára a második világháború 1936. július 18-án Spanyolország partjainál kezdődött.

A hajóraj déli, keleti és északi csoportra tagozódott. A keleti csoport — eredetileg — egy páncélos hajóból (a *Deutschland*-ból) és két torpedórombolóból (a *Luchs*-ból és a *Leopard*-ból) állott. A *Deutschland*, amely egyben zászlóshajó volt, többnyire Spanyolország délkeleti kikötővárosában, Alicantéban horgonyzott. Itt rendezkedett be a spanyol polgárháború kitörése után a német követség, amelyet a nácik kém-

* A Zrínyi Miklós Katonai Akadémián 1971. december 8-án elhangzott előadás (A szerk.)

központtá építettek ki. Barcelona — Spanyolország legnagyobb kereskedelmi kikötője — szintén a keleti csoport működési körzetébe tartozott, így az ottani német főkonzulátussal is biztosítva volt a közvetlen összeköttetés.

Amíg a *Köln* cirkáló állandóan északon, a Biskayai-öbölben állomásozott, a déli és keleti csoport egységei időnként váltották egymást: ezek a hajók hol itt, hol ott tűntek fel.

1937. július végén a hajóraj összetétele annyiban módosult, hogy az egyik páncélos hajót — a *Deutschland*-ot — hazarendelték s leváltották a *Köln* cirkálót is. A rombolókat, amelyek 1937-ben szintén visszatértek az anyakikötőbe, a 2. torpedóromboló flottilla egységei (a *Greif*, a *Möve*, a *Condor* és a *Falke*) váltották.

A Hitler-fasiszták a Spanyol Köztársaság elleni fegyveres beavatkozást rendkívül fontos kártyának tekintették politikai játszmájukban. A németek előtt nem volt titok, hogy a Franco-fasisztáknak nincs komoly politikai bázisuk, ezért *külső segítség nélkül* huzamosabb ideig nem tarthatják magukat. A német hadiflotta-főparancsnokság 1938. július 15-én kelt bizalmas jelentése szerint a lakosságban „legalább ötven százalékra tehető a Franco-rendszer ellenfeleinek a száma”. Különös figyelmet érdemel ebből a szempontból Wilhelm von Faupelnek, a Hitler-Németország burgosi nagykövetének, 1936. december 10-én a berlini külügyminisztériumhoz intézett jelentése is, amely megállapítja, hogy a Franco-fasiszták a háború kezdeti időszakában — Dél-Spanyolországban és Estramadurában — elért katonai sikereiket nem saját csapataiknak, hanem „elsősorban a marokkói alakulatoknak köszönhetik”. Azt, hogy a háború kedvezőtlen fordulatot vegyen a francóisták számára, csak abban az esetben lehet elkerülni, ha Németország biztosítja a francóista hadsereg „rendszeres hadianyag-ellátását”.

A Franco-fasisztáknak sikerült ugyan a háború első napjaiban megszerezniük a légi fölényt, de *a tengeren a Spanyol Köztársaság volt előnyben*.¹ Kedvezőbb helyzet ebből a szempontból csak abban az esetben alakulhatott ki a Franco-fasiszták számára, ha Németország közvetlenül bekapcsolódik a tengeri hadműveletekbe. A németek ennek a kérdésnek nagy jelentőséget tulajdonítottak.²

A háború kimenetele — többek között — attól függ, milyen mértékben sikerül biztosítani a harctér szükségleteit. A probléma megoldása, a francóista hadsereg esetében, a tengeri úton lebonyolított ellátáson fordult meg.

¹ A Köztársasági Flotta hadrendjében egy csatahajó, négy könnyű cirkáló, tizennégy torpedóromboló, kilenc torpedónaszád, három ágyúnaszád és öt tengeralattjáró szerepelt, míg a Franco-fasiszták mindössze egy könnyű cirkálóval, egy torpedórombolóval és két aknarkóval rendelkeztek a háború kitörésének pillanatában.

² A *Spaniengeschwader* főparancsnokságának 1936. november 14-i helyzetjelentése leszögezi, hogy a spanyol polgárháború kimenetele attól függ, vajon sikerül-e a Franco-fasisztáknak kivívniuk a tengeri uralmat a Földközi-tenger térségében.

Felvetődik itt a kérdés: mi is volt tulajdonképpen a *Spaniengeschwader* feladata?

A kérdés tisztázásának nincs különösebb akadálya, mivel rendelkezésünkre áll az a titkos emlékirat, amit a német hadiflotta-főparancsnokság intézett 1937. január 20-án a berlini külügyminisztériumhoz, amelynek élén akkor Konstantin von Neurath birodalmi külügyminiszter állott.

A jelentés tanúsága szerint a spanyolországi német hajórajnak hármas feladattal kellett megbirkóznia. Először: védőkíséretet kellett adnia a „különleges rendeltetésű hajók” számára; másodsor: gondoskodnia kellett „a német állampolgárok védelméről” és „a német követség biztonságáról”, s végül a hajórajra hárult „a vörösök utánpótlási vonalainak és kikötőinek ellenőrzése” is. Ez az „ellenőrző tevékenység” — gyakorlatilag — egyértelmű volt a *kémkedéssel*, hiszen a német hadihajóknak állandóan szemmel kellett tartaniuk mind a hajózási útvonalakat, mind „a vörös övezetben fekvő kikötőket”. Az adatokat, amelyekre ilyképp szert tettek, tüstént továbbították a Franco-fasiszták salamancai főhadiszállására.

Amikor a *Spaniengeschwader* feltűnt a spanyol partok előtt, még fennállottak a diplomáciai kapcsolatok a Spanyol Köztársaság és Németország között. A náci hadihajók így a spanyol kikötőkbe is befuthattak. A németek messzemenően éltek is ezzel a lehetőséggel, ezért a birodalmi hadiflotta egységeivel nemcsak San-Sebastianban, La Corunában, Huelvában, Cádizban, Tangerben, Larrachéban, Ceutában, Melillában, Algecirásban és Palma de Mallorcában lehetett találkozni, hanem Bilbabóban, Santanderban, Almeriában, Alicantéban, Valenciában, Barcelonában, sőt még Cartagenában, a Spanyol Köztársaság legfontosabb hadikikötőjében is. Nem fölösleges e képet azzal is kiegészíteni, hogy az angolok szintén „beszálltak” e szennyes üzletbe: egymásra küldték kémjelentéseiket a náci hadihajóknak a „vörös flottamozdulatokról”. A brit kémtevékenység magyarázata kézenfekvő: a francóista felkelést Angliában vegyes érzelmekkel fogadták. Az angolok — hivatalosan — semlegesek voltak a spanyol kérdésben, a valóságban azonban a brit kormányt jobban érdekelte a Hitler-Németországhoz való közeledés, mint a Spanyol Köztársaság sorsa: mind Stanley Baldwin, mind Newill Chamberlain kész volt kiszolgáltatni Spanyolországot a Franco-fasisztáknak. Az ő szemükben Francisco Franco „az emberiség megmentője” volt.³ Így az angol felderítő szolgálat együttműködése a spanyolországi német hajórajjal nem néhány angol tengerésztiszt „magánkezdeményezésére” vezethető vissza, hanem közvetlen folyománya volt a *Foreign Office* álláspontjának.

A német kémtevékenység szempontjából különös figyelmet érdemel a *Hansa* tankhajó szerepe. Ezt a hajót a nácik november első napjaiban Tangerbe irányították.

Vajon miért?

Ezt illetően a levéltári adatokból a következők derülnek ki: a *Hansa*-

³ C. R. Attlee: *As it Happened*, London, 1954.

ra hárult a feladat, hogy biztosítsa a hajóraj *déli csoportjának* üzemanyag-ellátását, elsősorban azonban az adott okot az intézkedésre, hogy Tanger — földrajzi helyzeténél fogva — rendkívül alkalmas figyelpont az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger közötti hajóforgalom ellenőrzésére. A *Hansa* tehát — valójában — *kémhajó* volt; ugyanolyan szerepet játszott, mint jelenleg az Észak-Korea partjainál vagy a Földközi-tenger medencéjében cirkáló amerikai hajók.

Milyen hajókat kellett a *Spaniengeschwader*-nek ellenőriznie?

A német hadiflotta-főparancsnokság titkos levéltárában erre vonatkozóan is találunk adatokat. Ezek szerint a német hadihajók ellenőrző tevékenysége nem korlátozódott a Spanyol Köztársaság hajóira: a *Spaniengeschwader*-nek a szovjet szállítógőzösöket, sőt azokat a hajókat is szemmel kellett tartania, amelyek árbocán a mexikói kereskedelmi flotta zászlaja lengett. Nem érdektelen leszögezni ezzel kapcsolatban, hogy a német hadiflotta-főparancsnokság titkos levéltárában őrzött adatok szerint a *Spaniengeschwader*-nek — 1936. október 1-e és november 19-e között — mindössze *egy esetben* sikerült közvetlen bizonyítékokat szereznie a Spanyol Köztársaságnak nyújtott *szovjet segítségről*: a hajóraj egyik egységének ugyanis sikerült Cartagenában fényképfelvételeket készítenie egy szovjet kereskedelmi hajóról, amely éppen *kirakodott*. Meghiúsult a *Spaniengeschwader*-nek az a terve is, hogy a Spanyol Köztársaságot elvágja a tengertől.

Mi volt a feladatuk azoknak a „különleges rendeltetésű” német hajóknak, amelyek biztonságáról szintén a *Spaniengeschwader*-nek kellett gondoskodnia?

A nácik a katonai szállítóhajókat nevezték így. A német hadihajók parancsot kaptak, hogy „szükség esetén” erőszakkal is tegyék lehetővé, hogy a „különleges gőzösök” elérjék rendeltetési helyüket. A *Spaniengeschwader*-nak kellett biztosítania az olasz kereskedelmi hajók védőkíséretét is.

Mi sem érhetőbb! A német utánpótlás már 1936-ban nagyrészt Olaszországon keresztül jutott el a Franco-fasisztákhoz. Ezt — többek között — az is bizonyítja, hogy a nácik 1937 elején külön *hadtápállomást* rendeztek be Olaszországban, amelynek vezetője közvetlen kapcsolatban állt a római hadügyminisztérium hadtápfőnökével. A német hadianyag-szállításokkal függ össze az a tény is, hogy — egyidejűleg — *hallgatólagos megállapodás* jött létre Hitler-Németország és Portugália között, amely kezdettől egy húron pendült a Franco-fasisztákkal. A megállapodás szerint, *amelyet külpolitikai okokból titokban tartottak*, a spanyolországi német hajóraj egységei támaszpontként használhatták a portugál kikötőket.⁴

Az olasz hadvezetés — Benito Mussolini parancsára — hét tengeralattjárót vezényelt a Földközi-tenger térségébe a *Spanienge-*

⁴ A portugálok közvetlenül is beavatkoztak a harci tevékenységbe a *Legiao* révén, amelyet 1937-ben állítottak fel a Condor Légiónak mintájára. Portugália mellett Írország is részt vett a spanyol polgárháborúban a Franco-fasiszták oldalán.

schwader támogatására. Ezek a tengeralattjárók parancsot kaptak, hogy *süllyessék el a szovjet kereskedelmi hajókat*. Ez is egyik módja volt annak, hogy a fasiszták — a Duce szavai szerint — „elvonják az oxigént a Spanyol Köztársaságtól”. Az olasz tengeri üzelmeket diplomáciai téren az *Ufficio Spagna*, a „Spanyol Hivatal” fedezte, amely 1936-ban — a fasiszta katonai puccs után — Galeazzo Ciano kezdeményezésére alakult meg. (Az olasz tengeralattjárókat csak 1937 szeptemberének második felében vonták vissza, miután a *Nyon-i konferencia*, amelyen a Szovjetunió is képviseltette magát, rendkívül szigorú rendszabályokat léptetett életbe a Földközi-tenger hajóforgalmának biztonsága érdekében.)

Érdekes dolgok derülnek ki a titkos okmányokból a német hadianyag-szállítások méreteiről. Az idevágó adatok szerint a spanyolországi német hajóraj csupán 1936. október 6-tól november 14-ig (tehát mindössze öt hét alatt) tizenhárom „különleges rendeltetésű gőzösnek” adott védőkíséretet. Ezt a következő *hivatalos kimutatás* tanúsítja, amely nemcsak az egyes hajók *fedőnevét*, hanem a végrehajtás időpontját is feltünteti:

Georg	október 6	Spezia	október 28
Peter	október 7	Georg	október 30
Gustav	október 13	Nixe	november 11
Hans	október 13	Helga	november 14
Ida	október 14	Karl	november 14
Kontra	október 23	Frieda	november 14
Paula	október 23		

Ha figyelembe vesszük, hogy katonai szállításokra nem igen használnak 5000 bruttóregisztertonnánál kisebb befogadóképességű hajókat, könnyen képet alkothatunk a német hadianyagszállítások méreteiről. A háború első tizenkilenc hónapjában a nácik 150 millió márkát fektettek a spanyol polgárháborúba, amelynek kimenetelében nemcsak katonai és gazdasági okokból voltak érdekelték: a Franco-felkelés a *harmadik birodalom* számára kedvező külpolitikai feltételeket teremtett a német újrafelfegyverkezési program végrehajtásához. (A nácik által 1936-ban kidolgozott *négyéves terv* fő célja Németország egész életének háborús vágányokra való állítása volt.) 1938. december 31-én a *Franco-fasiszták tartozása Németországgal szemben már elérte a 432 millió márkát*.⁵ Helyénvaló azonban leszögezni az igazság érdekében, hogy a Franco-fasiszták hadianyaggal való ellátása nem Hitler-Németország és Olaszország kizárólagos ügye volt: az amerikaiak, az angolok és a csehszlovákok is szállítottak hadianyagot a francóistáknak.

Hogyan festett az *érem másik oldala*?

⁵ Gazdasági téren az volt a német nácik célja a spanyolországi beavatkozással, hogy rátegyék kezüket az Ibér-félsziget természeti kincseire. Elsősorban a hadászati fontosságú nyersanyag-lelőhelyeket akarták megkaparintani. Spanyolország — Olaszország mellett — a higanytermelés fő központja Európában. Bányásznak az országban ólmot, rézet, cinket, piritet és wolframot is. Spanyolország a nácik számára nemcsak katonai gyakorlótér, hanem egyben hadászati utánpótlási bázis is volt. Az ország áruba bocsátása 1936-ban, a francóista felkeléssel kezdődött.

Erre a következő példa jellemző: a franciák 1935-ben kötelezték magukat, hogy évente tízmillió frank értékű hadianyagot szállítanak a Spanyol Köztársaságnak. A francóista katonai puccs után a francia kormány, amelynek élén akkor Léon Blum, a II. Internacionálé egyik vezetője állott, érvénytelenítette a megállapodást.

A német hadiflotta-főparancsnokság nagy figyelmet szentelt a spanyolországi helyzet alakulásának. Kitűnik ez abból az emlékiratból is, amit Hellmuth Heye fregattkapitány intézett 1938. június 15-én a birodalmi külügyminisztériumhoz.⁶

Hellmuth Heye többször megfordult Spanyolországban a francóista puccs után. A szóban forgó emlékiratban egy ilyen „tanulmányútjának” az eredményeiről számol be. Előrebocsátja, hogy a Köztársasági Hadsereg ellenállóképesége — változatlanul — „igen jelentékeny”, ezért a háború még legalább egy évig elhúzódhat. Kitér az emlékirat a *Condor Légió* szerepére is. Werner von Heye véleménye szerint Németországnak igyekeznie kell tőkét kovácsolni a *Condor Légió* által nyújtott segítségből, éspedig *hosszú lejáratra* s mind katonai, mind politikai, mind gazdasági tekintetben.

Külön fejezetet szentel az emlékirat annak a kérdésnek, vajon igazolták-e a *nem katonai célpontok ellen intézett légitámadások* az előzetes várakozásokat (a lélektani hadviselés szempontjából)?

Hellmuth Heye nemmel felel a kérdésre. Ha igaz is, hogy a „... nagyon sok asszony és gyermek veszíti életét az efféle támadások következtében”, a katonai haszon mégis jelentéktelen. Másrészt — írja — az a veszély fenyeget, hogy a Franco-fasiszták — idővel — „... a németek nyakába varrják az erkölcsi felelősséget a nem katonai célpontok ellen intézett légitámadásokért”. Németországnak „számolnia kell ezzel az eshetőséggel”. Amitől Hellmuth Heye tartott, az be is következett: a Franco-fasiszták — újabban — a *németeket teszik felelőssé a Guernica ellen intézett bombatámadásért* (amelynek végrehajtásához előzetes hozzájárulásukat adták, tehát nem egyszerű statisztái voltak a drámának, mint most állítják).

Több ízben felvetődött már a kérdés, milyen anyagi ellenszolgáltatásban részesültek a *Condor Légió* személyi állományába tartozó német „önkéntesek” a spanyol polgárháború idején?

A következő táblázat, amely a német birodalmi külügyminisztérium titkos levéltárából származó adatok alapján készült, lehetővé teszi a kérdés tisztázását. (A kimutatásban az első számsor a francóista hadseregben szolgálatot teljesítő tisztek és altisztek rendfokozati illetményét, míg a második számsor a *Condor Légió* tagjainak havi fizetését tünteti fel *pezetában*.)

⁶ Ez a Hellmuth Heye azonos Hellmuth Heye nyugállományú altengernaggyal, a nyugat-német Kereszténydemokrata Párt hadügyi tanácsadójaival, aki több éven át a bonni *Bundestag* „katonai megbízottja” volt. Ő dolgozta ki — 1938-ban — a *Z-Plan*-t: az Anglia elleni tengeri hadviselés irányelveit.

Tábornok	—	6666
Ezredes	1083	5333
Őrnagy	750	4500
Százados	625	4000
Hadnagy	416	3330
Örmester	300	3000
Altiszt	166	2666

Mennyi volt egy „közönséges legionárius” (rendfokozat nélküli német „önkéntes”) zsoldja? Kétezer pezeta, vagyis 917 pezetával több mint egy francóista *ezredes* havi illetménye...

A Condor Légio tagjai számára a spanyol polgárháború jó üzlet is volt, egyrészt, mert megszédtek magukat, s másrészt azért, mert egyikük-másikuk két, sőt három rendfokozatot is átugrott spanyolországi szereplése alapján. Így lett — például — Wolfram von Richthofen alezredesből, a Condor Légio vezérkari főnökéből egy év leforgása alatt vezérőrnagy. Heinz Trettner főhadnagy volt a Guernica ellen intézett légitámadás idején. Másfél év múlva őrnagy lett. Gyors karriert futott be Adolf Galland is, akit „spanyolországi érdemeiért” Adolf Hitler századosból ezredessé léptetett elő.

A német hadiflotta-főparancsnokság levéltárából származó adatok tanúsága szerint a Hitler-fasiszták 1936. november 7-e és 1938. november 31-e között 271 millió márkát költöttek a Condor Légio fenntartására. Ennek az összegnek több mint felét (190 millió márkát) a „személyi kiadások” alkották.

Hány német „önkéntes” vett részt a spanyol polgárháborúban a Franco-fasiszták oldalán? A rendelkezésre álló adatok lehetővé teszik ennek a kérdésnek a tisztázását is.

Adolf Hitler 1939-ben — a spanyol polgárháború befejezése után — külön kitüntetéssel létesített a Condor Légio tagjai számára. Ezt a kitüntetést — a *Spanienkreuz*-ot — több mint huszonhatezren kapták meg. Ismeretes az is, hogy azon a katonai díszszemlén, amelyet Adolf Hitler a Condor Légiónak Németországba való visszatérése után Berlinben tartott, húszezer „legionárius” vett részt.

Még német protestáns papok is bekapcsolódtak a titkos háborúba a Spanyol Köztársaság ellen. Tanúsítja ezt — például — Karl Keding tábori lelkész „spanyol háborús naplója”, amelyből kitűnik, hogy a *tiszteletes úr* távolról sem szorítkozott csak arra, hogy lelki vigaszt nyújtson a Condor Légio tagjainak, hanem már négy nappal Spanyolországba való érkezése után részt vett egy *légitámadásban*, amelynek során egyedül az a repülőgép, amelyben ő is helyet foglalt, „több mint száz bombát dobott a vörösök állásaira”.

Hogyan került kapcsolatba a *tiszteletes úr* a Condor Légióval? A *Kirchliches Aussenamt* — az Egyházi Külügyi Hivatal — nevezte ki 1937-ben tábori lelkésszé, annak bizonyítékaként, hogy a német protestáns püspökök, akár a spanyol katolikus egyházfejedelmek, a francóista felkelést *szent háborúnak* tartották, amelynek célja az ő szemükben a „keresztény civilizáció védelme” volt...

A spanyolországi német hajóraj egységei nem csupán felderítő és biztosító feladatokat láttak el, hanem közvetlenül is részt vettek a harc-
tevékenységben.

Erre is vannak bizonyítékok!

1937. május 31-én — az esti órákban — a *Spaniengeschwader* déli csoportjának egységei, amelyek akkor Cádizban állomásoztak, felszedték a horgonyt. Miután kifutottak a kikötőből, délkeletnek fordultak: megkerülték a *Punta Marroquí*-t — Európa legdélibb pontját —, majd Almería felé folytatták útjukat.

Almería Spanyolország egyik legfestőibb városa az ország délkeleti partján, a *Sierra de Gador* lábánál. Alapjait még a föníciaiak rakták le. Az arab uralom idején fontos végvár volt; az óváros keskeny, girbegörbe utcái ennek a kornak a maradványai. A fehérre meszelt házfalak szintén a régmúlta emlékeztetik az embert. Az araboknak köszönheti Almería azt is, hogy Spanyolország egyik *gyümölcsöskertje* lett. (Itt kezdett zenét tanulni hétéves korában a nagy spanyol költő, Federico García Lorca, akinek neve — Tolnai Gábor szavai szerint — Európa-szerte fogalommá vált, jelképes értelmet nyert, akár Petőfi Sándor neve az 1848—49-es szabadságharc bukása után. A „papi kolégium”, ahol Federico lakott, 1939-ben még létezett.)

Almeriát — légvonalban — 350 kilométer választja el Cádiztól. A náci hadihajók pirkadatkor érték el a célt: a *Bahía de Almería*-t (az Almeriái-öblöt).

A tenger teljesen nyugodt volt. A levegő meg sem rezzent. Kedveztek a tervezett vállalkozásnak a látási viszonyok is: a hajók fedélzetről pusztá szemmel is látni lehetett az *Alcazaba* körvonalait. Onnan védtek — hajdan — Almería lakói a várost.

Az *Admiral Scheer* árbocán hirtelen fölröppentek a jelzőzászlók. Parancsszavak pattogtak.

- Auf Gefechtstation! Geschützkontrolle!
- Harcállásba! Ellenőrizni a lövegeket!

A parancs szájról szájra szállt.

- Ütközetre kész!

Minden úgy ment, mint a karikacsapás: a hajók az alvó városra irányították ágyúikat. Néhány másodperc múlva már hallatszott is a visszajelentés:

- A hajó harcrakész!

Minden szem a lövegparancsnokokra irányult.

- Tűz!

A fedélzeti ágyúk dörögni kezdtek: a reggel csöndjét gránátrobbanások tépték szét. Egyik becsapódás a másikat követte. Amerre a szem ellátott, mindenütt fekete-sárga füstoszlopok gomolyogtak Almería fölött.

A tüzérségi támadás, amelyben az *Admiral Scheer* mellett három torpedóromboló — a *Leopard*, a *Luchs* és a *Seeadler* — vett részt, húsz

percig tartott.⁷ A német hadihajók több mint kétszáz lövést adtak le. A gránátzapor a városban nagy pusztítást okozott: egész házsorok omlottak össze. A támadásnak tizenkilenc halálos áldozata volt: többségükben asszonyok és gyerekek.

A nácik szerint Almería lövetése „megtorlás volt a *Deutschland* ellen intézett vörös repülőtémadás miatt”.

Vajon mi is történt?

Május 29-én a *Deutschland* horgonyt vetett Ibiza kikötőjében. Röviddel naplemente előtt két köztársasági repülőgép tűnt föl a láthatáron. Amikor átrepültek a kikötő fölött, a *Deutschland* léghárító lövegei tüzet nyitottak rájuk. Erre a repülő két bombát dobta a hajóra. A bombaszilánkok több matrózt megöltek.

A nácik tájékoztak a dühtől: nyomban jelentést tettek a történetekről Adolf Hitlernek. A *Spaniengeschwader* — a *Führer* parancsára — negyvennyolc órán belül akcióba lépett...

A támadás világszerte nagy felháborodást keltett. A nácik — szokásuk szerint — összevissza hazudtak: azt állították, hogy a *Deutschland* „szolgálati okokból” tartózkodott Ibizában. Ez az érv hamis. Igaz ugyan, hogy a *Deutschland*-nak — a be nem avatkozási egyezmény életbe lépte után — felhatalmazása volt arra, hogy ellenőrző őrzőjáratokat végezzen, de mint minden ellenőrző hajónak, a *spanyol felségvizeken kívül kellett volna tartózkodnia*. Ibiza kikötőjében tehát semmi keresnivalója nem volt. A köztársasági repülőgépek beavatkozása viszont indokolt volt, egyrészt, mert Ibiza ellenséges területen feküdt, másrészt, mert az önvédelem esete forgott fenn. Almería lövetése közönséges bűntény volt tehát, akár a Guernica elleni légitámadás, amit a Condor Légiónak hajtott végre négy héttel korábban.

A nácik arcátlansága a spanyolországi beavatkozása idején nem ismert határt. Tanúsítja ezt az a kísérletük is, hogy José Antonio Primo de Riverát kiszabadítsák a börtönből. Tekintve, hogy a Franco-felkelés egy ismeretlen epizódjáról van szó, helyénvalónak látszik visszapergetni a filmet.

A spanyol fasiszták eredetileg 1936. április végére tervezték a felkelést. A katonai előkészületek szálai Emilio Mola tábornok kezében futottak össze, aki José Antonio Primo de Riverát, a falangisták fővezérét, Adolf Hitler lelkes hívét is beavatta terveibe. Február 17-én a köztársasági kormány elrendelte a madridi falangista központ bezárását. Néhány héttel később José Antonio Primo le Riverát letartóztatták. Egy ideig a *Carcel Modelóban* — a fővárosban — ült, majd a háború kitörése után az alicantei fogházba vitték. A fasiszták már 1936 júliusában megkísérelték, hogy kiszabadítsák, de tervük ku-

⁷ A *Völkischer Beobachter* 1939. június 6-i száma hosszabb cikkben foglalkozik az Almería ellen intézett tüzérségi támadással. A cikkből arra lehet következtetni, hogy a vállalkozásban két német tengeralattjáró is részt vett.

darcba fulladt.⁸ Meghiúsult második kísérletük is, amelynek előkészítésében már a német nációk is részt vettek: a kiszabadító akció végrehajtásával megbízott falangistákat ugyanis egy német hadihajó tette titokban partra Alicante közelében.⁹

Október első napjaiban a kérdés újból napirendre került. Ez alkalommal a nációk vették kézbe a gyeplőt. Az akció tervét Rolf Carls tengernagy dolgozta ki a német követség munkatársainak közreműködésével. (A nációk nem bíztak a falangistákban: az volt a véleményük rólok, hogy „dilettánsok és csak a szájuk jár...”)

A terv — eredetileg — a börtönőrök megvesztegetésére épült. A berlini külügyminisztérium hárommillió márkát utalt ki erre a célra. De a terv olyan utasítást is tartalmazott, hogy amennyiben a vesztegetési kísérlet nem járna eredménnyel, José Antonio Primo de Riverát erőszakkal kell kiszabadítani. A birodalmi külügyminisztérium szabad kezet adott a *Spaniengeschwader* főparancsnokának a „szükséges lépésekhez”, jóllehet a nációk számoltak a helyzet további kiéleződésével. Erich Roeder tengernagynak, a német hadiflotta főparancsnokának, kezdettől az volt az álláspontja, hogy „a spanyolországi beavatkozás háborús kockázatot jelent”. (Ezek saját szavai.)

A körülmények annyiban kedveztek a vállalkozásnak, hogy az Aliantában horgonyzó náci hadihajók tisztjei a német követséggel bármikor kapcsolatba léphettek. Ebből a célból több motorcsónakot tartottak készenlétben a kikötőben. A német hadihajók horgonyzó helyét néhány száz méter választotta el a rakparttól. A követség ablakai a kikötőre nyíltak, ezért a nációk — Morse-lámpákkal — fényjel-*kapcsolatot* is tartottak a követséggel. Az ilyen eljárás a nemzetközi jogszabályokba ütközik ugyan, de a nációk — a cél érdekében — túltették magukat e megállapodáson.

A hajóraj főparancsnokának jelentése szerint „a megvesztegetési kísérlet jól haladt”. Nem érdemes vitatkozni arról, vajon megfelel-e a tényeknek ez az állítás, a lényeg az, hogy hajótörést szenvedett ez a kísérlet is, mivel a köztársasági kormány megelégedte a nációk üzemleit és megszakította diplomáciai kapcsolatait Németországgal. Ezért a német követség kénytelen volt áttenni székhelyét Burgosba, a Franco-fasiszták fővárosába. Röviddel ezután José Antonio Primo de Riverát halálra ítélték, s az ítéletet 1936. november 17-én végre is hajtották. Ezzel — José Sanjurjo tábornok után, aki július 20-án repülőszerecsétlenség folytán vesztette életét — a fasiszta katonai puccsnak egy további kulcsfigurája is letűnt a politikai színpadról.

⁸ A tervet a rendőrség idejekorán felderítette: a vállalkozás lebonyolításával megbízott fasisztákat egytől-egyig letartóztatták.

⁹ Amikor forró lett a talaj a lábuk alatt, a végrehajtással megbízott falangisták a német követségen kerestek menedéket, így a rendőrség nem tudta letartóztatni őket. Később a *Spaniengeschwader* segítségével sikerült eljutniuk Ceutába.